

Vzdělávací LISTY

02 ČERVEN – ČERVENEC 2019

ŽENY SOKOLKY

	3–5	POČÁTKY	Počátky ženského sokolského tělocviku
	6	KLEMEŇA HANUŠOVÁ	První cvičitelka Klementina Hanušová
	7–8	RYTMICKÝ TĚLOCVIK	Na cestě k sokolskému rytmickému tělocviku
	9–10	SESTRY NA SLETECH	Sestry ve cvičebním na sletech
	11	ČLENKY V PROTEKTORÁTU	Členky Sokola v Protektorátu Čechy a Morava
	12	GYMNASTKY NA OH	Sokolské gymnastky poprvé na olympijských hrách
	13	OLYMPIJSKÉ ZLATO	Olympijské zlato s hořkou příchutí
	14	MARIE PROVAZNÍKOVÁ	Nazdar Sokolu Tyršovu a Masarykovu, Vaše Marie Provazníková
	15	PSALO SE	Vzpomínala před sto lety Renáta Tyršová v časopise Sokol

Vážení čtenáři,

řada posledních vydání Vzdělavatelských listů byla věnována připomenutí významných historických událostí, které v roce 1918 vyústily ve vznik samostatné Československé republiky. Vzdělavatelský odbor i na základě čtenářského ohlasu věří, že uvedená vydání u příležitosti 100. výročí naší samostatnosti vhodně připomněla význam sokolské organizace v procesu vzniku samostatného státu a zachování jeho existence. I toto poslední vydání přílohy časopisu Sokol je exkurzem do sokolské historie, v tomto případě však v otázkách spjatých se širším pohledem na naši sokolskou minulost.

Nové vydání je věnováno ženským složkám Sokola, které se od prvních nesmělých krůčků z doby vzniku naší organizace rozrostly ve významnou součást sokolského života naprosto rovnocennou mužským složkám. Stačí si jen připomenout historická i současná vystoupení žen na všesokolských sletech, kde jejich skladby vždy patřily k nejočekávanějším a v naprosté většině k nejlepším, včetně toho, že vzhledem k velkému počtu nacvičujících musely být jejich skladby zařazovány do programu sletu opakovaně tak, aby se dostalo na všechny cvičenky.

Postavení žen v Sokole však prošlo historickým vývojem s neradostnými počátky v druhé polovině 19. století, které byly dány tehdejšími společenskými poměry. Průkopníci ženského tělocviku museli prokázat značnou odvahu a vytrvalost v boji s tehdejšími hluboko zakořeněnými předsudky. A byl to právě Sokol, který zaváděním ženského tělocviku významně přispěl a vytvořil podmínky k naplňování emancipačních snah žen v řadě jiných oborů lidské činnosti. V roce 1863 navrhl Miroslav Tyrš zřídit tělocvičný ústav pro dívky. O šest let později vznikl Tělocvičný spolek paní a dívek pražských, v jehož čele stanula Sofie Podlipská. Od tohoto okamžiku v letošním roce uplyne 150 let. Nové číslo Vzdělavatelských listů tak neopomíná ani jednu z nejvýznamnějších propagátorek a organizátorek ženského tělocviku z počátků Sokola Klementinu Hanušovou. Zmíněné emancipační snahy byly ale naplněny až po 32 letech od založení Sokola, a to prvním vystoupením žen na IV. všesokolském sletu při cvičení s kužely. Z dalších příspěvků lze například zmínit pojednání o jedné z nejvýznamnějších osobností historie spolku Marii Provazníkové. Další příspěvek je pak věnován sokolským ženám v jednom z nejčernějších období naší historie – období protektorátu. Sokolské ženy nelze spojovat jenom s cvičením, ale je nutné připomenout i jejich přínos sokolskému sportu, kde největší úspěchy jsou spojovány s družstvy gymnastek, především pak na letních olympijských hrách v Berlíně 1936 a Londýně 1948.

Věřím, že toto vydání přinese čtenářům další zajímavé informace ze sokolské historie, připomene význam sokolských ženských složek v historii i současnosti obce a bude i významným doplňkem výstavy, kterou vzdělavatelský odbor připravuje pro účastníky letošního sjezdového zasedání, v případě zájmu i pro širší veřejnost.

Zdeněk Mička,
vzdělavatel ČOS

Vedeme energii těm, kteří ji násobí

Časopis SOKOL – Vzdělavatelské listy – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská
Adresa redakce: ČOS, tiskové oddělení, Újezd 450/40, 118 01 Praha 1, tel. 257 007 332, e-mail: zkubin@sokol.eu
Redakce: Zdeněk Kubín, Kateřina Pohlová | Tisk: Tiskárna Macík Sedlčany | Informace o časopisu podává a objednávky vyřizuje redakce. Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Za věcný obsah článků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky upravovat, krátit nebo komentovat | MK ČR E 17339, ISSN 0489-6718

POČÁTKY ženského sokolského tělocviku

Sokol Pražský nedostal povolení cvičit děti ani studenty, proto působil v sokolovně soukromý Tělocvičný ústav pro hochy a děvčata. Tyrš zde cvičil starší dívky a později i chlapce jako přípravu školních dětí pro Sokol. Z dívek připravoval Tyrš první cvičitelky, neb byl přesvědčen, že nejlepší pro ženský tělocvik je, aby jej předcvičovaly samy ženy. Mezi nimi byly i Dora a Klementina Hanušovy. Tu vyšší, Klemeňu, považoval mezi dívkami za nejlepší a i nejchytřejší.

Dívčímu a ženskému tělocviku předcházelo několik důležitých událostí. V roce 1860 byla v Písku otevřena první česká vyšší dívčí škola, bohužel po 13 letech zanikla. V roce 1863 byla v Praze zřízena Vyšší dívčí škola. K jejímu otevření dopomohla Marie Riegrová, rozená Palacká. Zkušenosti čerpala z německých dívčích škol. Škola byla zaměřena na dívky z majetnějších rodin. V roce 1871 byl ustanoven Ženský výrobní spolek český, jehož první starostkou se stala Karolina Světlá. Spolek usiloval o rozšiřování vzdělání žen tak, aby byly schopny se samy uživit. Zasloužil se o otevření dívčí obchodně-průmyslové školy a vyšší dívčí průmyslové školy. Spolek měl pak řadu odboček v Čechách a na Moravě. Miroslav Tyrš tenkrát Karolině Světlé doporučoval, aby místo obchodní školy zřídila dívčí gymnázium jako přípravku k univerzitním studiím. Z toho je patrné, že Tyršův přístup k ženské emancipaci byl nadčasový.

Miroslav Tyrš chtěl posunout ženský tělocvik dál a nadchnout pro věc více dívek. V rozmluvě s Kateřinou Fügnerovou vyslovil nápad na založení tělocvičného spolku, který si řídí samy ženy, po vzoru turnerského sdružení v Berlíně, který existoval od roku 1860. V Kateřině viděl první starostku a v její dceři Renátě cvičitelku. Kateřině se nápad líbil, ale

starostkou být nechtěla, postavila se však do čela přípravného výboru. Stanovy Tělocvičného spolku paní a dívek pražských pomohl vypracovat Tyrš a místodržitelství je schválilo ke konci září 1869. Miroslav Tyrš byl hybatelem vzniku spolku, iniciátorem, a ženami proto považován za jejího zakladatele. V době vzniku spolku nebylo ještě přípustné, aby byl ženský tělocvik pod Sokolem, proto vznikl zvlášť a se sokolskými bratry byl propojen skrze společné prostory, osobnost Tyrše a žen ze sokolských rodin. Jak se měnila doba, byly ženy postupně začleňovány i pod sokolské jednoty, nakonec i Tělocvičný spolek paní a dívek pražských, proto 150 let od založení spolku letos slavíme jako 150 let ženského tělocviku v Sokole.

Přesně dva měsíce po schválení stanov spolku zvolila valná hromada starostkou Sofii Podlipskou, spisovatelku, přední reprezentantku vzdělaných vlasteneckých žen. Její náměstkyní byla Anna Srbová, manželka novináře. Mezi další členky patřily Renáta Fügnerová, Anděla Hanušová, Emílie Macháčková, Teresa Mergansová, Emílie Šůrová. Tyrš se se Sofií Podlipskou vídal ve známém Náprstkově salonu. Ten inicioval v roce 1865 založení Amerického klubu dam, kde se dámy setkávaly a vzdělávaly. Zajímavé je, že v roce založení zde jako první žena přednášela

Eliška Roudná

Sofie Podlipská

Kateřina Fügnerová

Klemeňa Hanušová. Tématem byla konference v Lipsku o ženské emancipaci. Sestavením ženského cvičitelského sboru v nově založeném tělocvičném spolku byla pověřena právě ses. Hanušová. Teréza Lanhausová, později provdaná Nováková, navrhla děvčatům, aby si tykaly a oslovovaly se sestry. Cvičení dospělých žen však musela probíhat v uzavřené místnosti, nepřístupné mužům, tak jak si to tehdejší mravy žádaly.

Jedním z nejstarších dokumentů, z kterého se dozvídáme, jak se spolek sám vnímal, je

Anna Ptáčková

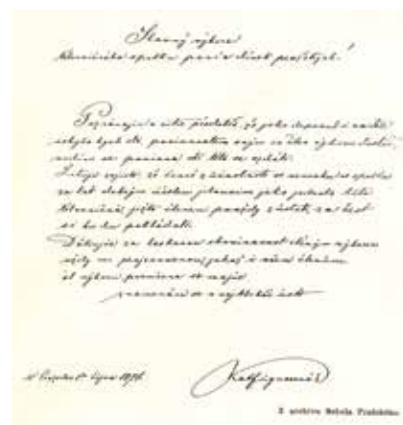
žádost starostky spolku Sofie Podlipské a jednatelky Pavlína Pallové městské radě o finanční příspěvek.

„Slavná rado městská. Jak slavné radě známo bude, utvořil se v Praze před třemi roky Tělocvičný spolek paní a dívek pražských, první to spolek, který za účel si obral pěstovati tělocvik pro ženské, a takto přispívati k tomu, aby zanedbanému co do vychování tělesného pohlaví našemu dostalo aspoň částečné náhrady toho, čeho mu veřejné ústavy doposud poskytnouti nemohou. Činnost spolku vyvíjí se od té doby blahodárně. Ježto však náklad s vydržováním tělocvičny pro paní a dívky spojený přesahuje prostředky peněžité, kterými spolek vládnouti nemůže, a novost věci i předsudky rozmanitého druhu všeobecnému rozšíření spolku jsou na závalu, dovolujeme si obrátiti se k slavné radě městské s prosbou, aby účel tak rozhodně prospěšný a užitečný podporovati ráčila pomocí svou, kteréž jiným spolkům humanitním v plné míře poskytuje. Račiz sl. rado městská přihlížeti také k tomu, že spolek již před rokem na tom se usnesl, aby 20 dívek z městských škol bezplatně tělocviku se vyučovalo, kteréhožto nabídnutí také bylo použito. Osvědčil tím zajisté spolek, že upřímnou má snahu, aby dle sil svých napomáhal k účelům všeobecného vzdělání a vyučování, jichž pěstováním sl. rada městská za jeden z nejpřednějších úkolů si obrala.“

Spolek získal na svoji činnost částku 50 zl. a i v dalších letech byl městem podporován. Do České obce sokolské se spolek volně včlenil až roku 1902, ale již dříve měly ženy pod ČOS vlastní odbory. Od roku 1910 vedl Sokol samostatné členství žen, dorostenek a žákyň. Ve spolkovém katastru je zápis, že Tělocvičný spolek paní a dívek pražských se rozešel dobrovolně na valné hromadě 20. září 1921. Nedisponoval žádným jménem a právní závazky převzal Sokol Pražský.

Ženské sokolské odbory

Rok po založení Tělocvičného spolku paní a dívek pražských byl založen Spolek paní a dívek jindřichohradeckých, v němž cvičilo kolem 60 žen. Je jisté, že i jinde po republice vznikaly obdobné zájmové skupiny, ale celkově se dá říct, že v 70. a 80. letech byl nárůst nepatrný. I když ženy zrovna necvičily, zapojovaly se do sokolských průvodů, a to i v kroji. Například v Chrudimi dochází

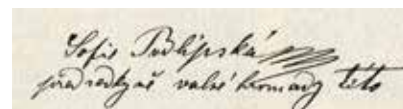
Dopis Kateřiny Fügnerové z roku 1971, že již nechce být nadále členkou výboru

Úřední záznam, že vdova po obchodníku Kateřina Fügnerová je zakladatelkou Tělocvičného spolku paní a dívek pražských

Protokol o poradě k založení výboru z roku 1869

k založení ženského odboru pod Sokolem v roce 1892, ale již dříve se sokolky účastnily průvodů, výletů a dalších společenských akcí. V Příbrami sokolská jednota slavila v roce 1887 pětadvacáté jubileum od založení a v průvodu šlo 18 krojovaných sester a další v civilním oblečení. Sestry si mezi sebou tykaly, podnikaly vycházky. Po slavnostech cvičily nějaký čas pod vedením dvou bratří pochody, kruhy, i s činkami.

Založit ženský odbor při příbramském Sokole se ale nepodařilo a činnost zanikla během jednoho roku. V roce jubilejní výstavy v roce 1891 nastává nový ruch na poli ženského sokolského tělocviku. Při Sokole vyšehradském vzniká „Dámský tělocvičný kurs“, ale až v roce 1898 je toto sdružení vzato za sokolský odbor. V roce 1893 vzniká i dámský odbor pod Sokolem Vídeň X. Statistiky z roku 1900 uvádějí, že

v té době existovalo pod Sokolem více než 91 odborů – 3937 členek a 1485 cvičitelek.

Kateřina Pohlová, VO ČOS

Literatura:

M. Mladá, *Cestami vývoje ženského sokolského tělocviku*, Sokol: časopis pro tělesnou a mravní výchovu, č. 11, Praha 1929; J. Hoffmannová, *Prvenství žen*, Praha 2016; R. Sak, *Miroslav Tyrš*, Praha 2012.

Kateřina Fügnerová a její dcera Renáta

V sobotu 10. září 1853 pojal Jindřich Fügner, jeden ze zakladatelů Sokola, za svou manželku Kateřinu Tureckou. Necelý rok po svatbě, 31. července 1854, se jim narodila dcera Renáta. Obě tyto ženy jsou spojovány se Sokolem. Kateřina se roku 1862 stala jednou z kmoter praporu, který pro Sokol namaloval Josef Mánes, a když roku 1869 vznikl Tělocvičný spolek paní a dívek, usedla v jeho prvním výboru. Renáta se 28. srpna 1872 provdala za svého učitele a přítele svého otce Miroslava Tyrše. Po Tyršově tragické smrti se stala pokračovatelkou jeho myšlenek a v Sokole i ve veřejném životě zůstávala velmi aktivní.

Kateřina Fügnerová 14. 7. 1834–29. 8. 1906

Kateřina se narodila jako třetí z osmi dětí Antonii a Josefu Tureckým, kteří patřili k tehdejší významné pražské společnosti. S Jindřichem Fügnerem se poprvé setkala ve svých 14 letech. Když se v září 1853 brali, bylo Kateřině 19 let. O rok později se jim narodila dcera Renáta. Kateřina manžela podporovala v jeho sokolských aktivitách, často se do nich sama zapojovala. V červenci 1864 se Fügnerovi přestěhovali do bytu v nově zbudované sokolovně Sokola Pražského. Financování sokolovny ale Jindřicha Fügnera finančně vyčerpalo, a tak, když v listopadu 1865 zemřel, zůstala jednatřicetiletá Kateřina s dcerou

takřka na mizině. Zadluženou sokolovnu odkoupil Sokol Pražský a Kateřina s dcerou se musely z tamního bytu vystěhovat. Po smrti Fügnera se již společensky příliš neangažovala. S postupujícím věkem jí ubývalo sil. Zemřela 29. srpna 1906. O dva dny později byla uložena vedle manžela a zete do hrobky na Olšanských hřbitovech v Praze.

Renáta Tyršová (rozená Fügnerová) 31. 7. 1854–22. 2. 1937

Renáta Fügnerová vyrůstala ve vlasteneckém prostředí, otec s ní mluvil německy, matka česky, později rozšířila svou znalost jazyků o francouzštinu, ruštinu a angličtinu. V době založení Sokola jí bylo osm let. Když začaly v zimě 1862 na cvičení docházet děti, byla Renáta mezi prvními. Po Fügnerově smrti se jejím poručíkem stal otcův přítel Karel Löschner, jejího dalšího vzdělávání se ujal Tyrš. Žačku a učitele pojily společné zájmy o humanitní disciplíny či antické Řecko a jejich vztah se postupem času začal prohlubovat. Od roku 1869 cvičila Renáta v Tělocvičném spolku paní a dívek pražských, brzy se stala cvičitelkou a specializovala se na výchovu neslyšících žákyň. Roku 1871 se zasnoubila s Miroslavem Tyršem. V té době byla ještě nezletilá, a tak bylo ke sňatku nutné svolení matky Kateřiny a poručníka. Manželství zůstalo

bezdětné. Renáta se zaměřila na podporu manželovy činnosti, po jeho smrti se věnovala udržování jeho odkazu. Nadále se angažovala v Sokole i dalších spolcích. Stala se uznávanou výtvarnou kritičkou a autorkou mnoha publikací. V roce 1907 byla jmenována inspektorkou pro české dívčí školy výrobní. O deset let později stála u zrodu Českého srdce, dobročinné sociální organizace na podporu sirotků, hladovějících dětí a vdov. Roku 1931 byla jmenována čestnou doktorkou filozofie. V té době se již blížilo sté výročí narození Miroslava Tyrše a Renáta pracovala na knize o něm. O veřejné dění se zajímala až do své smrti. Zemřela v pondělí 22. února 1937 v nedožitých 83 letech.

Sestra Klemeňa Hanušová na titulní stránce *Humoristických listů* v roce 1887, kde vyzdvihli její práci

Když dr. Tyrš připravoval v roce 1866 několik sčlen k tomu, aby v jeho ústavu cvičily i dívky, byly mezi nimi dvě sestry Hanušovy – Klementina a Vilemina.

„Ze všech cvičenek je nejlepší, cvičit pěkně a má dost inteligence a vzdělání, aby pochopila, co vedoucí ženského tělocviku má vědět.“

Takto se Tyrš vyjádřil o Klemeně, kterou si vychoval jako první cvičitelku roku 1869 nově založeného Tělocvičného spolku paní a dívek pražských (zřejmě se o ní často píše i o jako první náčelnici). Tyršova manželka Renáta, tehdy jako její žačka, na ni vzpomíná, že její vysoká a štíhlá postava děvčatům imponovala. *„Když některá z nás mladších konečně se k tomu dostala vésti prostná, přihlížela bedlivě a po odbyté čtvrthodince nám podala kritiku našeho výkonu, někdy dost*

Klemeňa Hanušová (vlevo) v typickém cvičebním úboru Tělocvičného spolku paní a dívek pražských

ostrou. Úkol cvičitelský pojímala vážně a jsouc průkopnicí zásady, aby dívky byly ženskými silami cvičeny, hleděla k tomu, aby naše odborné vzdělání bylo co nejlepší.“ Klemeně Hanušové záleželo na výchově cvičitelského sboru a byla přísnou učitelkou, dbala přesnosti při cvičení a svědomitě vysvětlovala teorii.

Klementýna „Klemeňa“ Hanušová se narodila 19. března 1845 ve Lvově do rodiny profesora Ignáce Jana Hanuše, horlivého vlastence a příznivce Sokola, který doma pravidelně cvičil a vedl k tomu i své čtyři dcery. Z Haliče se rodina přestěhovala do Prahy, kde se Jan Hanuš věnoval na univerzitě slovanským jazykům, jeho přednášky navštěvoval i dr. Tyrš. Cvičit začaly sestry Hanušovy již v Malýpetrově ústavu, odkud je k sobě do učení přetáhl Miroslav Tyrš, aby daly základ samostatnému spolku ženského tělocviku, který chtěl vybudovat tak, aby si jej ženy samy řídily.

Klemeňa následně navázala na Tyršovu práci při školení nových cvičitelek, k ní přidávala sestavy vhodné pro ženy, které sama vymýšlela, čímž vytvořila první pojetí ženské tělovýchovy u nás. Řídila měsíční školu pro učitelky obecných škol. S tím se však nespokojila a od roku 1877 působila i jako učitelka v ústavu pro výchovu učitelek u sv. Anny, následně pak vedla i zdravotní cvičení pro dívky, díky němuž se zajímala o ortopedii. Prosazovala estetická hlediska, cvičení při hudbě a na čerstvém vzduchu, motivovala jednoty, aby stavěly letní cvičiště.

Je autorkou několika metodických příruček a průkopnicí statí o dětském tělocviku u nás. Psala recenze do časopisu Sokol, publikovala v *Ladě*, *Ženských listech* a v dalších

První cvičitelka KLEMEŇA HANUŠOVÁ

periodikách. Členkou byla nejen v Sokole, ale i v dalších spolcích s tělocvičným zaměřením. Roku 1895 získala od České obce sokolské čestné uznání za svou práci. Angažovala se jako sociální pracovnice v podpoře dětí a ekonomicky slabých, kde vedla osvětovou činnost.

Na stáří se stáhla do ústraní a žila se svou starší sestrou Dorou. Zemřela 7. října 1918. Celý život byla průkopnicí nejen ženského tělocviku, v mnoha směrech předčila svoji dobu. Svědčí o tom i její poslední sepsaný článek před smrtí, jenž nese příznačný název „Nové cíle“.

Kateřina Pohlová, VO ČOS

Literatura:

Sokol: časopis pro tělesnou a mravní výchovu, ročník 45 a 55.

název bez předložek nebo zakročení chýlí se od sebe. Obrázek 6. a 7. je to správné postojí správně tím přehledně.

III. Pohyby nohou. 1. Vzdávit, 2. zanořit (obráz. 8. a 9. uvnitř obr. 9.), 3. přemástit, 4. představit zvanit, dovnitř, 5. zanořit zvanit, dovnitř, pak 7. obrázek a 8. obrázek v před, vzad, zvanit a dovnitř. Třetí strana není přilbi kábrně.

V pohybech nohou musí nastat se vykytuje, než při pohybech páli. Je však věznost pohybů nohou jest zanořit menší, jedním i naka stejná pravidlem pohybů zanořit nepřipouští.

Při některých pohybech nohou jest nohou vždy přilbi zvanit a k zvaní chýlí dleho.

K výrazu pohybů svých zde dokládám, že pohyby v rozličných směrech vždy naka a dlevovali malými neb největšími pravidelně nohou, než pohyby ty, jichž líne

Názorné ilustrované obrázky uvnitř knihy „Dívčí tělocvik“ z roku 1872

Na cestě k sokolskému rytmickému tělocviku

Silný muž a slabá žena

Co zdálo se před dvaceti lety téměř nemožností, napsal roku 1910 uznale Antonín Šebánek v drobné příručce „Ženský tělocvik sokolský“, stává se za naší doby skutečností: ženský tělocvik v organizaci sokolské nabývá vzrůstající obliby. Jako mnozí jiní sokolští funkcionáři zastával ale Šebánek poněkud paradoxní náhled na ženskou emancipaci.

Na jedné straně podporoval, aby se žena zbavila všech pout jí svírajících a posilovala své tělo, na straně druhé setrval na přesvědčení o „přirozené“ nadřazenosti mužského pohlaví nad ženským. Pro legitimizaci tohoto hierarchického vztahu využívali autoři sokolských písemností nejnovějších medicínských poznatků. Zatímco mužské tělo označovali za přirozeně silnější, pevnější, a tudíž predestinované k boji, ženské tělo charakterizovali mnohem kritičtěji. Podle Šebánka například v ženské psychice chybí smysl pro soutěživost, ženy prý mají na

Sekvence z Čermákova cvičení založeného na takzvaných polkových krocích

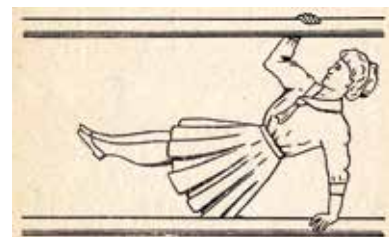
rozdíl od mužů silnější boky, kratší nohy a spodní polovici těla těžší, jsou také údajně těžkopádnější, slabší a především určené k péči o pokolení lidské.

Tělocvikem k ženskosti

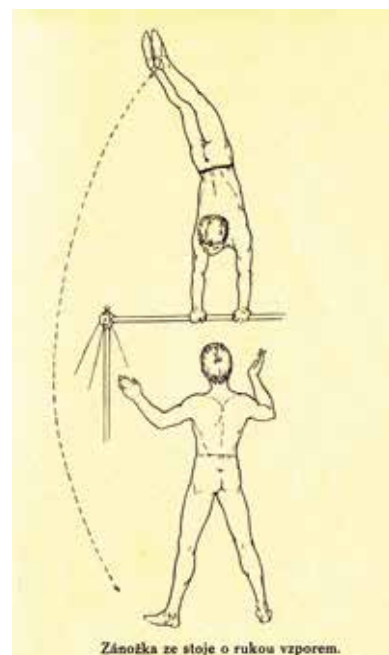
Vzhledem ke všem „přírodou daným“ a „vědecky ověřeným“ rozdílům mezi mužem a ženou panoval v Sokolu požadavek, aby cvičení obou pohlaví probíhala odděleně a za pomoci jiných cviků. Zatímco mužské cviky měly sokolům napomoci zformovat si silné a svalnaté tělo, od ženských cviků se očekávalo, že učiní těla sokolek elegantní a připravená pro budoucí mateřství. Již Antonín Šebánek proto doporučoval, aby se v ženském tělocviku omezila nejen cvičení silová, ale také branná cvičení, zápas, rohování a všechny druhy šermu. Šebánek i další autoři dále ženy zrazovali od některých nářadových úkonů, jež by mohla způsobit porouchání ústrojí genitálních či choroby žláz mléčných. Konečně se ženy měly vyvarovat cviků, které by se přičily názorům o ženském půvabu, jak roku 1913 v jedné publikaci pro cvičitele uvedl MUDr. Václav Paxa. Šebánek k takovým cvikům radil třeba cviky hlavou dolů, při nichž sukně přepadá. Aby sokolky cvičením v sobě rozvinuly svou „pravou“ ženskost, byly jim doporučovány hlavně prostocviky, pořadové cviky, jednoduché úkony na náčiní, hry a také tance. Vedle lidových tanců se od počátku 20. století jednalo i takzvané tělocvičné tance. Kdo se o tomto typu cvičení chtěl dozvědět více, toho Antonín Šebánek odkazoval na novou knihu „Tělocvik“ od Josefa Čermáka.

Hlas z Ameriky

Zdá se, že dnes již pozapomenutý Josef Čermák poskytl zásadní podněty pro další vývoj ženského sokolského tělocviku. Čermák přitom vůbec nepůsobil v českých zemích. Narodil se sice ve Starém Kolíně, ale od

Obrázek z roku 1910 ukazuje, jak odpovídajícím cvičením na hrazdě vytvořit ideální ženské tělo

Obrázek zobrazující, jak docílit ideálního mužského těla

počátku 70. let 19. století vyrůstal v Chicagu a přes 30 let pracoval jako učitel tělocviku na tamější „Medill High School“. Horečně se také angažoval v sokolském hnutí ve Spojených státech – řídil například vydávání novin *Sokol americký*; spolupřítel první cvičitelský kurz a od roku 1917 dlouhodobě zastával funkci předsedy Americké obce

Pěkně prý podle Čermáka působilo, když kroková cvičení byla ukončena "střídnými poskoky o levé a pravé noze". Ve své knize Tělocvik připojil Čermák k popisům některých těchto výskoků též názorné ilustrace.

sokolské. Čermák zanechal bohatou literární pozůstalost, z níž pro tělocvik žen má největší význam Šebánkem zmiňovaná kniha „Tělocvik“ z roku 1907. Do této publikace Čermák zanesl své vědomosti o nejmodernějších směrech v americkém tělocviku. Detailně představil zejména takzvané ozdobné kroky, které mohly být prováděny v různých rytmech a sestavovány do složitých tělocvičných tanců, učících cvičenky ovládati své tělo v různých polohách. Třebaže Čermákova kniha vyšla v New Yorku a určena byla primárně pro cvičitele sokolských jednot v Americe, rozšířila se též po českých zemích. Kromě Šebánka ji evidentně znala i řada jiných cvičitelů a cvičitelek. Když totiž byla vypsána soutěž na prostrná cvičení žen pro všesokolský slet v roce 1912, byly ženské komisi ČOS zaslány koncepty, v nichž *mnohý klon hlavy a figurální výdrž jevíly vliv oblíbené knihy*

Na všesokolském sletu roku 1926 cvičili dorostenci sestavu, jejímž autorem byl Augustin Očenášek. Když cvičenci na závěr vystoupení zpívali chorál V pravdě stůj, bylo by prý nejlépe zřetelné „jakého posvěcení krásou se rytmikou dostalo tělocvičným pohybům, jež samy o sobě by se mohly zdáti bezvýrazným pohybem“

Čermákovy. Sám Čermák na slet přijel s výpravou z Ameriky a osobně se zasloužil o propagaci ozdobných kroků a tělocvičných tanců v českém prostředí.

Žižkovský dějinný milník

O Čermákův systém se velmi zajímal i Augustin Očenášek ze Sokola žižkovského. Očenáška ovšem zaujaly i jiné novoty v oblasti tělocviku. Roku 1913 jako zpravodaj ČOS participoval na mezinárodním kongresu pro tělesnou výchovu v Paříži, kde se mimo jiné blíže seznámil s rytmickým tělocvikem George Demeného a Jacquesa Dalcroze. Nedlouho na to navštívil i Dalcrozův ústav

Při sletu roku 1912 předvedly sokolky z Ameriky pod Čermákovým vedením rytmické cviky a cvičení s raketami, jejich pohyby prý připomínaly rej motýlů

v Hellerau a na přelomu let 1913 a 1914 uspořádal ve své jednotě tělocvičné večery čili akademii, při níž se cvičenci prezentovali soustavy z pařížského kongresu. Ony zimní večery v žižkovské sokolovně vyvolaly značný ohlas a pozdější náčelnice Marie Provazníková o nich ještě v roce 1948 psala jako o *historickém činu*. Očenášková iniciativnost se však nevyčerpala jen organizací akademie. V žižkovském Sokolu navázal spolupráci s hudebním skladatelem Karlem Pospíšilem, který se již delší dobu věnoval možnostem propojení hudby a pohybu. Společně uvažovali, jak zúročit různé zahraniční podněty a navzdory kritice některých sokolů *je naštěpovat na kmen sokolské soustavy Tyršovy*. Začali tedy rozpracovávat metodické zásady, které roku 1928 shrnuli ve dvousvazkovém díle „Základy rytmického tělocviku sokolského“. Díky Očenáškovu a Pospíšilovi se tak žižkovská jednota stala *kolébkou nového směru*, jehož vliv nejen trvale poznamenal cvičení žen v Sokole, ale zasahoval také do cvičení mužů.

V Základech rytmického tělocviku sokolského je propojení rytmu s pohybem nejen schematicky znázorněno, ale také systematizováno podle specifických kritérií

Trvalý odkaz

V kontextu vývoje sokolského ženského tělocviku zaujímá rytmický tělocvik ze tří důvodů zvláštní pozici: zaprvé se zrodil ze zahraničních podnětů, zadruhé byl výrazným a svého času kontroverzním zásahem do sokolského tělocvičného systému a zatřetí převrátil tradici ovlivňování ženského tělocviku mužským tělocvikem – jestliže si dříve sokolky z velké části vybíraly své cviky z komplexu mužského cvičení a upravovaly je tak, aby „ideálně“ utvářely jejich ženské tělo, nyní se vlivem Čermáka, Dalcroze, Demeného, Očenáška, Pospíšila a jiných protagonistů vyvinula soustava určená sice primárně pro ženy a mládež, ovšem doporučovaná i pro mužské cvičence. Ochota reflektovat mezinárodní trendy, úsilí prosadit inovativní myšlenky a odvaha hledat nové perspektivy v pojetí mužskosti a ženskosti jsou přítom hodnoty, které dodnes neztratily nic na své naléhavosti.

Martin Klement

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

Literatura:

J. Čermák, *Tělocvik. Praktická příručka pro česko-americké cvičitele mládeže a ženských odborů*, New York 1907; Komise vzdělavatelského odboru Č. O. S. (vyd.), *Podstata sokolské myšlenky* (Příručky škol cvičitelských ČOS, Svazek II.), Praha 1913; A. Očenášek, *Zdraví – síla – krása. Tělocvičný večer Sokola v Žižkově s ukázkami z cizích soustav tělocvičných po vzoru mezinárodního kongresu pro tělesnou výchovu v Paříži v březnu 1913. Provedeno 26. prosince, 6. a 18. ledna 1914, Brno 1914*; K. Pospíšil – A. Očenášek, *Základy rytmického tělocviku sokolského. Svazek I. a II.*, Praha 1928; A. Šebánek, *Ženský tělocvik sokolský. Příručka tělocvičného kursu Sokolské župy Havlíčkovy, Kutná Hora 1910.*

Sestry ve cvičebním na sletech

První veřejné vystoupení žen na všesokolském sletu v roce 1901

Zdařilá premiéra

Program IV. všesokolského sletu v roce 1901 zahrnoval společné cvičení žen s kužely, cvičení na náradí a hry. Sestava pro společné cvičení byla poprvé zveřejněna ve Věstníku sokolském v lednu 1901. Původně se počítalo s účastí asi 500 sester, konečné číslo se ale zastavilo na 887 přihlášených cvičenkách z 65 ženských odborů.

V komisi ustaveného technického odboru usedla i náčelnice Tělocvičného spolku paní a dívek pražských Anna Ptáčková. Mezi záležitostmi, které komise řešila, byl i vhodný cvičební úbor. Už na jaře 1898 byly sice obrázky vzorů ženských cvičebních úborů rozeslány župám a jednotám, bylo ale zapotřebí ujednocení pokynů. Ve dnech 23. a 28. června 1901 proběhly na sletišti poslední zkoušky před velkou premiérou.

„Zazní znovu fanfára hudby, a již mihne se tu přes 800 kuželů přechodem do základního postavení. Již tento přípravný pohyb vzbudil v obecnstvu záchvěv vzrušení a obdivu. Však již hudba spustí svižným tempem první takty melodické hudby Křičkovy a již také začnou se mihat kužele v stejnoměrném tempu ve vzduchu, rozvíjejíce kaleidoskopický obraz před udivenými zraky nadšeného publika. Sytá modř obleků se svěží blankytnou barvou límců a šerp vhodně tu doplňovaly obraz nádhery a křepkosti.“ Tak je popsáno první sletové cvičení žen ve sletovém památníku.

Do první světové války

Kužely si pro společné cvičení ponechaly ženy i do dalšího všesokolského sletu v roce 1907. Jejich počet na cvičišti se

výrazně zvýšil, vystoupilo jich na 2300. Vystoupení žen a mužů ve dnech 29. a 30. června 1907 se stalo zlatým hřebem programu.

Péči o skladbu žen při následujícím VI. všesokolském sletu v roce 1912 převzala ženská komise složená ze sester Milady Malé, Olgy Fučíkové, Františky Šprdlíkové, Elišky Roudné a dalších. Komise posoudila dvanáct došlých návrhů, každá členka se zhostila jedné části, kterou poté předvedla ostatním. U ženské skladby stále přetrvávaly ladné a plynulé pohyby, klony, výpony, cviky z místa. Vše podtrhla hudba Karla Pospíšila.

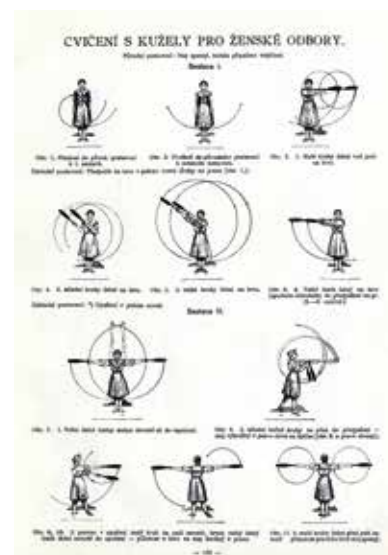
V ěře Československa

Na prvním sletu (1920) v samostatném Československu ženy ustavily svůj vlastní technický odbor v čele s první náčelnicí ČOS Miladou Malou. Z došlých návrhů na prostná cvičení bylo jako základ vybráno cvičení sestavené cvičitelským sborem Sokola Žižkov. O hudbu se opět postaral Karel Pospíšil.

Dějiště VIII. všesokolského sletu 1926 se přesunulo z Letné na Strahov. Hlavní dny členstva se odehrávaly ve dnech 4. až 6. července. Jelikož vydatně přšelo, nastupovalo přes 14 000 žen na rozblácené cvičišti. Prostná Hany Burgové-Dubové s hudbou Karla Pospíšila obsahovala výrazné taneční prvky, přechody z místa i nové prvky sportovní.

„Nejkrásnější oslava zakladatele sokolstva,“ hodnotily v roce 1932 v rámci IX. všesokolského sletu novináři skladbu žen

Když byl připravován IV. všesokolský slet, objevila se snaha, aby přinesl nějakou novinku jako slet předchozí v roce 1895, kdy se divákům poprvé předvedli dorostenci. V roce 1901 tak poprvé na sletu veřejně vystoupily ženy. Byla to věc odvážná, ve společnosti ještě přetrvávaly předsudky proti cvičení žen a většina ženských odborů v Sokole fungovala zatím jen krátce. Navíc bylo nutné pro ženy vytvořit jednotný cvičební úbor. Vystoupení s kužely se nakonec vydařilo a cvičení ženských složek Sokola se stalo nedílnou součástí programů následujících všesokolských sletů.

Ukázka části sestavy cvičení s kužely pro ženské odbory pro IV. všesokolský slet 1901

s kužely Hany Burgové-Dubové. O šest let později cvičily ženy prostná v počtu 16 000, všechna očekávání ale předčilo vystoupení nazvané jednoduše „rej“, jehož autorkou byla Božena Matějovcová.

Největší slet v sokolské historii – takový byl XI. všesokolský slet v roce 1948 odehrávající se již v době komunistické nadvlády. Autory ženské skladby „Harmonie pohybu“ byli opět manželé Matějovcovi a skladba plná procítěnosti sklídila obrovský úspěch.

Co na sebe?

Když byl roku 1869 založen Tělocvičný spolek paní a dívek pražských, byl

Upravený cvičební úbor žen pro VI. všesokolský slet v roce 1912

Stylizovaná podoba cvičebního úboru, který vycházel z oblečení Američanek ze sletu 1912

Podoba cvičebního úboru na umělecké pohlednici akademického malíře V. Černého

Podoba cvičebního úboru v roce 1948

zpočátku cvičební úbor členek různý. Na schůzi spolku 7. listopadu 1869 bylo rozhodnuto o zavedení jednotného úboru: šaty tmavě šedé barvy, červeně lemované, doplněné červenými punčochami a červenou šerpou. V 90. letech 19. století začaly ženy v Sokole do podoby svých úborů aplikovat stále více mužských prvků. Typickým příkladem byly vázanky nebo námořnické límce, které se objevily na cvičebním úboru sokolek na

Sletová „premiéra“ nového ženského cvičebního úboru vycházejícího z návrhu Terezie Pechlátové

Prostná žen na rozmoklém cvičišti o VIII. všesokolském sletu v roce 1926

všesokolském sletu v roce 1901. Jak již bylo zmíněno výše, tento úbor – tmavě modré šaty s výrazným světle modrým límcem a světle modrou šerpou – vznikl o něco dříve, ke konci 90. let.

U příležitosti V. všesokolského sletu v roce 1907 došlo k úpravám stávajícího úboru. V původní podobě byl přenechán žačkám, což se ukázalo jako nepraktické, protože jim samozřejmě neseděl příliš dobře, ženy ozdobil nově bílý zakulacený límeček, připomínající spíše vázanku. Stejný oděv pak zůstal ženám i pro slet v roce 1912. A tehdy se obdivně zhlédly ve cvičebním úboru Američanek. Ty přijely do Prahy v bílých halenkách doplněných červeným límcem s vázankou a tmavě modrých skládaných kalhotových sukních. Ženské odbory začaly jednat. Nový cvičební úbor sokolek se měl skládat z bílé halenky s límečkem a černé hedvábné vázanky, dále z trikotových spodků, které překrývala sukně. Na hlavu měl přijít červený šátek. Zamýšlený úbor ale neměl příliš času na to, aby se ujal. Na začátku roku 1914 byla vyhlášena soutěž na úbor zcela nový. Ačkoli se šlo 26 návrhů, soutěž nakonec vyšla naprázdno. Začala totiž první světová válka.

Na pořad dne se znovu cvičební úbor pro ženy dostal až po vzniku samostatného Československa. Činnost Sokola byla obnovena okamžitě v říjnu 1918 a na rok 1920 byl naplánován

VII. všesokolský slet. S oděvem mužů nebyl problém, otázkou bylo, v čem vystoupí na sletu ženy. Právě tehdy se znovu oprášily návrhy ze soutěže roku 1914, mezi kterými byl vybrán návrh Terezie Pechlátové. Vycházel z lidové tvorby a svérázný, což dodnes dokládá červená výšivka na rukávech. K bílé bavlněné halence, kolem výstřihu lemované červenou bavlnkou a šňůrkou na stažení, oblékly sestry tmavě modrou skládanou sukni. Hlavu pokrýval červený šátek s květinovým motivem. Doporučovaným doplňkem byly černé punčochy, za vhodnou obuv se považovaly nízké měkké černé střevíce se šněrováním kolem kotníků. Velkou inovací oproti předchozím letům byla absence spodků pod sukní.

Z posledně uvedeného ženského cvičebního úboru vychází i dnešní úbor, který oblékají členky Věrné gardy a ve kterém cvičí skladby na všesokolských sletech.

Marcela Janouchová, VO ČOS

Literatura:

IV. slet všesokolský pořádaný v Praze ve dnech 28.–30. června a 1. července 1901 Svazem československého Sokolstva, Praha 1901; Památník VII. sletu všesokolského v Praze 1920, Praha 1923; Památník osmého sletu všesokolského v Praze 1926, Praha 1927; Z. Kozáková, Sokolské slety 1882–1948, Praha 1994; Šárka Rámišová, S hrdoostí nošený: sokolský kraj, úbor a scénický kostým, Praha 2018.

Členky Sokola v Protektorátu Čechy a Morava

Mezi léty 1939 až 1945 se stejně jako muži-sokolové i jejich ženy aktivně zapojovaly do odboje proti nacistickým okupantům. Známa jsou jména hlavně některých sester, které se podílely na přípravě atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v květnu 1942 a které následně v době nacistického teroru, tzv. heydrichiády, zaplatily svými životy stejně jako jejich blízcí.

Operace Anthropoid

Jednou z nejstatečnějších žen byla Marie Moravcová, známá též jako „teta“ Moravcová. V roce 1938 pomáhala československému obyvatelstvu vystěhovanému z pohraničí, po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 se zapojila do odboje spolu se svým manželem Aloisem Moravcem. V odboji byla Marie velmi aktivní a brzy zvládala i nejsložitější konspirativní úkoly. Byt Moravcových v Biskupcově ulici na Praze 3 byl během protiněmeckého odboje kontaktním místem parašutistů Jozefa Gabčíka a Jana Kubiše, kteří 27. května 1942 uskutečnili atentát na Reinharda Heydricha. Marie úzce spolupracovala s Janem Zelenkou, známým pod krycím jménem Hajský, který byl učitelem a sokolským činovníkem, a také s jeho ženou Františkou, též členkou Sokola. Jan Zelenka se svou ženou legalizovali pobyt parašutistů, zajišťovali jim potravinové lístky a síť záchytných adres.

V bytě Moravcových se schovávali také další příslušníci britských výsadků, a to například Josef Valčík, Arnošt Míks i Karel Čurda, který nakonec Marii udal gestapu. Při zatýkání v ranních hodinách dne 17. června

1942 spáchala Marie Moravcová sebevraždu. Její muž Alois i mladší syn Vlastimil byli v říjnu téhož roku popraveni v Mauthausenu.

Do pomoci parašutistům se zapojila i další pražská rodina pocházející původně z Podmokel. Rodina Novákových byla 9. června 1942 zatčena gestapem. Muži byli v Mauthausenu popraveni, paní Marie Nováková s dcerami Annou, Miroslavou a Jindrou byly usmrceny v plynové komoře. Právě Jindřiška Nováková, ač jí bylo teprve 14 let, byla tak statečná, že po atentátu odvezla do bezpečí kolo, kterým přijel 27. května Jan Kubiš na místo činu.

Odboj na Moravě

Také na Moravě se sestry statečně zapojily do domácího odboje. Náčelnice župy Pernštejnské Zdeňka Pařížková-Žandovská se krátce po vyhlášení protektorátu zapojila do odbojové skupiny s názvem Třetí československá úderná rota, byla také partyzánkou 3. roty gen. Luži. Dne 24. února 1942 byla zatčena a 11. dubna téhož roku popravena v Mauthausenu. Loutkoherečka a členka Sokola Brno-Židenice Vlasta Charbulová zaplatila

za schvalování atentátu rovněž svým životem.

Do ilegálního sokolského odboje se zapojila také první starostka župy Hanácké sestra Olga Josková. Byla obviněna ze spiknutí proti Říši, roku 1941 gestapem zatčena a deportována do koncentračního tábora v Osvětimi, kde zemřela v září 1942. Do odboje byly zapojeny i další sestry z župy Hanácké. Josefa Pospíšilová ze Sokola Kroměříž spolu s Marií Provazníkovou a Marií Kabrnovou zasílaly finanční prostředky a potraviny rodinám vězňů sokolů a v župě Hanácké pořádaly sbírky.

Jak se píše v knize Jana Přídala Sokolský odboj na Moravě: „Odhalit tvář minulosti a vzpomínat na ztracenou svobodu v době okupace je povinností každé přicházející nové generace, která by neměla nikdy dopustit, aby dohasly vzpomínky na sokoly, jejichž životy byly obětovány za svobodu našeho národa.“

Kateřina Byrouti, VO ČOS

Literatura:

J. Čvančara – J. Stegbauer, *Akce atentát*, Praha 1991; P. Koukal, *Sokolové proti Heydrichovi*, Duchcov 2002; J. Přídál a kol., *Sokolský odboj Moravě 1939–1945*, Prostějov 2012.

Náčelnice Sokolské župy Pernštejnské Zdeňka Pařížková-Žandovská

Rodina Moravcových sehrála při atentátu na Heydricha důležitou úlohu, Marie Moravcová zaujala v odbojové organizaci Říjen jedno z nejpřednějších míst

V bytě v pražské Libni u rodiny Novákových přespávali Jan Kubiš s Jozefem Gabčíkem, členové rodiny byli popraveni během jednoho dne

Sokolské gymnastky poprvé na olympijských hrách

Poprvé se na pořadu letních olympijských her tělocvičný závod žen objevil v roce 1936 v Berlíně. Mezi osmi ženskými družstvy, která se měla utkat o olympijské zlato, nechyběl ani československý tým. Ten i přes viditelné stranění rozhodčích ve prospěch německých závodnic dokázal obsadit stříbrnou příčku.

Specifika berlínské olympiády

V pořadí deváté letní olympijské hry v roce 1936 byly negativně ovlivněny nacistickou propagandou. Cílem her bylo ukázat nadřazenost německého národa. Poprvé byla zorganizována olympijská štafeta s ohněm z řecké Olympie, poprvé se vysílaly živé přenosy, ač velmi nekvalitní. A poprvé zde mohly závodit ženy v gymnastické soutěži.

Olympiádě předcházela první závod Mezinárodní tělocvičné federace (FIG) v Budapešti, na kterém sokolské gymnastky zvítězily. Do Berlína se kromě Československa probjovaly gymnastky z Anglie, Polska, Jugoslávie, Ameriky, Maďarska a Itálie. Nechybělo samozřejmě ani německé družstvo. Pouze družstvo maďarské a československé bylo po celou dobu připravováno ženami, ostatní měla cvičitele muže, kteří byli nahrazeni ženami jen pro vlastní závod. Vedoucí našich gymnastek se stala sestra Sláva Pešková. Do Berlína vedla Vlastu Foltovou z Vinohrad, Vlastu Děkanovou ze Žižkova, Zdenu Veřmiřovskou z Kopřivnice, Matyldu Pálfyovou z Košic, Annu Hřebřinovou z Vinohrad a Boženu Dobešovou z Bítovic.

Na olympijském stadionu

„Družstva se lišila už vzhledem. Italky měly zařazeno čtrnáctileté dítě, Angličanky se vyznačovaly až přehnaně toporným přímým držetím těla. Německé družstvo bylo nejvíce různorodé; vedle mladých, štíhlých dívek byly v něm typy až těžkoatletické. Naše družstvo se ode všech odlišovalo opálenou pletí a zdravým, svěžím vzezřením.“ Tak popsala rozdíly mezi družstvy náčelnice

Marie Provazníková v článku v časopise Sokol.

Uspořádání závodu bylo svěřeno domácí organizaci. Závod měl světu ukázat, co německé ženy dokážou. „Ukázal, bohužel, co nedovedou,“ zhodnotila Provazníková velice špatnou organizaci. Organizační potíže se navíc stupňovaly například nedostatkem tlumočnicků či přehnanými požadavky některých družstev – polské závodnice třeba trvaly na tom, že budou cvičit pouze na československém nářadí. Výsledkem všech obtíží nakonec bylo nepřetržitě trvání závodu od 8 hodin ráno do 8 hodin večer. K dobré atmosféře nepřispělo ani naprosto bezohledné obecnostvo pokřikující a pískající či soudcovský sbor. Bylo patrné, že soudkyně svazů, které aspirovaly na první místo, se snažily bodově „zadržet“ postup ostatních družstev, navíc mnoho členek sboru bylo nezkušených. Chování v hledišti nejspíše přispělo ke konečnému výsledku, který všechny velice překvapil. Zlatou olympijskou medaili získaly Němky s celkovým hodnocením 506,50 bodu. Sokolské gymnastky obsadily druhé místo s 503,60 body.

Výsledek koneckonců odpovídal celkové atmosféře doby, ve které se IX. letní olympijské hry v Berlíně v roce 1936 odehrávaly. I přes těžké podmínky dokázaly sokolské gymnastky pro Československo vybojovat stříbrnou olympijskou medaili.

Marcela Janouchová, VO ČOS

Literatura:

Sokol: časopis pro tělesnou a mravní výchovu č. 8.–9., Praha 1936.

Příprava sokolských gymnastek na olympiádu v Berlíně

Matylda Pálfyová při nácvičích v Tyršově domě

Z olympiády v Berlíně: nahoře vítězná družstva při udílení medailí, dole vlevo pochod účastnic závodu, dole vpravo Vlasta Foltová při cvičení

Československé gymnastky vybrané pro letní olympijské hry 1948 v Londýně

Olympijské zlato s hořkou příchutí

Na letní olympijské hry v Londýně odjížděly sokolské gymnastky s cílem odčinit nespravedlivost, která se udála před dvanácti lety v Berlíně. Toužily po zlaté medaili a pilně trénovaly. Jejich vedoucí, sestra Marie Provazníková, byla navíc od roku 1946 náčelnicí Mezinárodní gymnastické federace, takže mohla spolurozhodovat o přípravách nadcházející olympiády.

Výběr do Londýna

Výběr družstva pro letní olympijské hry trval téměř dva roky. Konala se celá řada kvalifikačních závodů, ze kterých byly vybírány vhodné závodnice. Ty se nejprve připravovaly ve svých jednotách, o víkendech probíhala společná cvičení v Tyršově domě. Závěrečný trénink před odjezdem je čekal v Nymburce. Do Londýna odjelo družstvo ve složení Vlasta Děkanová, Zdeňka Honsová, Marie Kovářová, Eliška a Miloslava Misáková, Milena Müllerová, Božena Srncová, Olga Šilhánová, Zdeňka Veřmiřovská, jako náhradnice Věra Růžičková.

Průběh gymnastické soutěže žen

V Londýně soutěžila pouze družstva, jednotlivci si museli počkat až do Helsinek v roce 1952. Olympijská soutěž družstev sestávala tehdy z cvičení prostných a s kuzelky, individuálních sestav na kruzích, z povinné a volné sestavy na kladině, z povinného i volného přeskočků. Každému družstvu se

přičítaly do celkového hodnocení výsledky nejlepších šesti závodnic.

Závody gymnastek byly naplánovány až na samotný závěr her. Protože však vytrvale přišlo, musela být tato část olympiády přesunuta ze stadionu ve Wembley do Empress Hall v Kensingtonu. Místo nemocné Elišky Misákové nastoupila tehdy Věra Růžičková.

Začátek olympijské soutěže se našim gymnastkám nevydařil, ve společném cvičení na náradí skončily až čtvrté. V povinném cvičení na kladině dokonce dvě členky družstva přerušily sestavu. V následujících disciplínách už ale triumfovaly. O zisku zlaté medaile se nakonec rozhodovalo mezi Československem a Maďarskem. Maďarky dokonce ještě před poslední disciplínou vedly o půl bodu. Vše změnilo společné cvičení s kuzelky a československý tým s náskokem téměř pěti bodů získal zlatou medaili. Těsně po závodech se gymnastky dozvěděly, že Eliška Misáková, hospitalizovaná tou dobou v nemocnici, zemřela.

Olympijská medaile pro LOH v Londýně 1948

Smutný osud Elišky Misákové

Eliška si prý už v letadle stěžovala, že jí není dobře, po přistání se přidala silná bolest hlavy a horečka. Byla okamžitě hospitalizována v nemocnici v Northwoodu a vzápětí převezena do Uxbridge, kde jí byla diagnostikována dětská obrna. Nemohla dýchat, ochrnuly jí ruce, druhý den nohy. Zemřela v nemocnici 14. srpna 1948. „Když nás dekorovali medailemi, my jsme plakaly. Nebyly to slzy štěstí ze zlaté olympijské medaile, byly to slzy smutku,“ vzpomínala později Věra Růžičková. Elišce byla udělena zlatá olympijská medaile in memoriam.

Zlatý úspěch sokolských gymnastek v Londýně byl poznamenán ještě jednou událostí. Vedoucí československého družstva Marie Provazníková se se svými svěřenkami domů nevrátila. V napjaté době roku 1948 zvolila emigraci.

Marcela Janouchová, VO ČOS

Empress Hall – dějiště olympijského gymnastického závodu

Literatura:

Ruch v tělesné výchově č. 17, 30, 34, Praha 1948; Zlaté medaile: oficiální publikace Českého olympijského výboru, Praha 2012.

Náčelnice České obce sokolské Marie Provazníková v slavnostním ženském kroji "Libuši"

Nazdar Sokolu Tyršovu a Masarykovu, Vaše Marie Provazníková

Marie Provazníková se narodila jako první dítě manželům Kalousovým 24. října 1890 v Praze. Své dětství prožívala v Sokole, kterému zasvětila celý svůj následující život. Byla aktivní cvičenkou, později sokolskou cvičitelkou. V Sokole se setkala s Tyršovými spolupracovníky Klenkou a Zemanem a pod jejich vedením podstoupila jako mladší žákyně základní sokolský výcvik. Vystudovala dívčí gymnázium, další podrobné vzdělání v oblasti tělesné výchovy získala na Univerzitě Karlově v letech 1913–1918. Po absolvování univerzity učila na Drtinově gymnáziu v Praze.

Aktivní sokolka a pedagožka

V roce 1918 se stala členkou náčelnictva České obce sokolské. Usilovala o zpřístupnění sportu všem i o zrovnoprávnění ženské tělovýchovy a sportu na půdě Sokola. V mnoha směrech ji lze označit za inovátorku. Díky jejímu aktivnímu působení se v sokolské organizaci rozšířila nová sportovní odvětví jako závodní hry, atletika, lyžování, bruslení, kanoistika, vodní sporty či stále více populární táboření. Marie Provazníková se rovněž zasloužila o zbudování první sokolské horské chaty. Publikovala celou řadu knih, řídila cvičitelské školy, kurzy, závody, organizovala zájezdy sokolstva do zahraničí. Od roku 1927 působila ve zkušební komisi pro učitele tělocviku na středních školách. Pro své odborné znalosti v oblasti pedagogiky a tělesné výchovy byla jmenována členkou poradního sboru při ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy.

Sestra náčelnice

Když v roce 1932 ze zdravotních důvodů odstoupila náčelnice České obce sokolské Milada Malá, stala se její nástupkyní Marie Provazníková. Jako náčelnice vedla tři slavné všesokolské slety (1932, 1938 a 1948).

Za jejího působení na náčelnickém postu dobyla družstva České obce sokolské řadu významných vítězství na mezinárodních tělocvičných závodech. V roce 1946 byla Marie zvolena náčelnicí Mezinárodní gymnastické

federace (FIG). Mohla tak spolurozhodovat o přípravách blížících se letních olympijských her v Londýně. Po XI. všesokolském sletu v létě 1948 odcestovala jako vedoucí družstva sokolských gymnastek do dějiště olympiády. Československé družstvo zde získalo zlatou olympijskou medaili. Marie Provazníková se ale už domů nevrátila. Stala se prvním politickým uprchlíkem olympijských her.

V emigraci

V Londýně nalezla na krátkou dobu útočiště u novináře Rostena, na krátký čas se zapojila i do cvičení v londýnském Sokole. V prosinci 1948 emigrovala do Spojených států amerických, kde působila jako profesorka tělesné výchovy.

Zůstala aktivní v zahraničních sokolských organizacích. Roku 1950 se stala

náčelnicí Ústředí československého sokolstva v zahraničí. Tuto funkci vykonávala 14 let. Věřila, že jednou se Sokol vrátí do své demokratické vlasti. Po listopadu 1989 a následném znovuoobnovení Sokola napsala, sama již v úctyhodném věku, vlastnoručně pozdrav „Nazdar Sokolu Tyršovu a Masarykovu, Vaše Marie Provazníková“. Zemřela 11. ledna 1991 v Schenacaty v USA ve věku nedožitých 101 let. V roce 2002 jí byl in memoriam udělen Řád T. G. Masaryka III. třídy.

Laura Polehradská

Literatura:

M. Provazníková, *To byl Sokol*, USA, Mnichov 1988; *Československý Sokol v zahraničí. Časopis Ústředí československého sokolstva v zahraničí* č. 8, 1980.

Na náčelnickém můstku

Marie Provazníková a Adam Zamojski, předseda Mezinárodní tělocvičné federace, na třetích Mezinárodních tělocvičných závodech v rámci X. všesokolského sletu 1938

Fotografie s podpisem otištěná v roce 1980 u příležitosti oslavy 90. narozenin Marie Provazníkové

Vzpomínala před sto lety Renáta Tyršová v časopise Sokol

V roce 1919 slavil Tělocvičný spolek paní a dívek pražských 50 let své existence. V časopise Sokol tak bylo historii spolku věnováno několik článků. Najdeme mezi nimi také vzpomínky Renáty Tyršové na první léta fungování spolku.

„Bylo mi sedm let, když mne můj otec přivedl poprvé do cvičení. Pražská jednota měla tehdy místnosti v Konviktě a tam jsem tedy pak pravidelně třikrát v týdnu chodila od nás z Mariánské ulice. Na cvičení v temném, nevládném sále v Konviktě si již málo pamatuji. Vím jen, že jsme všechny nerady cvičily prostná. Pravou cvičenkou stala jsem se teprve, když Sokol přesídlil do nové budovy. Tu nejen že jsem nevynechala jediného cvičení, ale trávila jsem všechny své volné chvíle v tělocvičně – naše jídelna přímo hraničila se sálem – i při všelikých »volných cvičeních« často takových, že bylo divu, že jsem si neublížila více než jen jedinkrát, když jsem spadla z provazového žebříku. Nám dětem tehdy ovšem šlo jen o tělocvik, o myšlenku sokolské a jejím významu většina děvčat neměla žádného pojmu. Zcela jasno již mi bylo významu sokolské výchovy,

když se jednalo o založení Tělocvičného spolku paní a dívek pražských. U nás v bytě spřádaly se první nitky nového podnikání. Má matka se vážně zdráhala přijmouti starostenství nového spolku, nebylať v spolkových věcech sběhlá (jediná spolková činnost její předchozí byla organizace loterie pro Zdeňku Havlíčkovou) a bála se veřejného řečnění. Teprv ujistěním, že řečnické výkony vezme na se paní Podlipská, ji upokojilo. Duší nově založeného spolku byla samozřejmě Klemeňa Hanušová, náčelnice, odchovaná v kursu, který Tyrš předtím pro budoucí cvičitelky zřídil a vedl. Nepamatuji se ani tak na první začátky spolku jako na druhý rok jeho trvání, kdy jsem již byla členem sboru cvičitelského. Cvičila jsem dobře na všech nářadích kromě hrazdy, kde mi vadila slabost paží. Kůň byl mým nejmilejším nářadím a po něm bradla, ve skoku do výše i do dálky jsem patřila mezi první, také do hloubky jsme tehdy skákaly ze závrtných výšek a těch, které lehce vyšplhaly nahoru do koše, bylo mezi námi několik. Prostná necvičily jsme podle hudby – naštěstí pro mne, jelikož mi chyběl hudební sluch. K slavnostním vystoupením nacvičovaly se reje (pamatuji se na tremu, kterou jsem měla, když o prvním našem veřejném

cvičení jej vedla), nástupy k prostným byly co nejjednodušší a prostná sama chudá a prostinká, někdy cvičilo se s tyčemi – dřevěnými – řidčeji s činkami. Sbor cvičitelský vedla Klemeňa Hanušová přísně a hleděla z nás vychovat dobré cvičitelky. V roce 1871 měla jsem již své družstvo a mimo to jsem jednou v týdnu docházela cvičit děvčata z ústavu hluchoněmých. Hodně jsem se s nimi vždy namohla při dávání pomoci, ale děti ty byly tklivě vděčné a cvičily dosti dobře. Kdykoli jsem se na procházce potkala s dlouhým průvodem hluchoněmých, radostně na mne kývaly i později, když jsem je již necvičila. Zachoval se mi zápisníček, v kterém jsem si zaznamenala poznámky z výkladů docenta Novotného, k němuž náš sbor docházel do ústavu, druhdy Purkyňova ve Spálené ulici. Vedle poznámek těch jsem si také znamenala prostná, jichž provádění nám bývalo uloženo. Jsou dětinsky jednoduchá, je pravděpodobno, že jsem je také cvičila se žákyněmi a členkami, když jsem přišla na řadu.“

R. Tyršová, *Z prvních let spolku*, Sokol: časopis pro tělesnou a mravní výchovu č. 11.–12., Praha 1919.

Sokolská župa Budečská
www.zupabudecska.cz

Sokolská župa Budečská
T.G.Masaryka 1391
272 01 Kladno
IČ: 48707171

Předsednictvo
Vzdělavatelského odboru ČOS
Tyršův dům
Újezd
Praha

Vážené sestry a bratři,

Velice Vám děkujeme za časopis *Vzdělavatelské listy*, jehož založení i udržování je, jak jsme byli informováni, především zásluhou historičky a současné jednatelky VO ČOS sestry Kateřiny Pehlové, s podporou sestry Marcely Janouchové, vzdělavatele ČOS bratra Zdeňka Mičky a šéfredaktora časopisu Sokol bratra Zdeňka Kubína.

Časopis je pro nás velmi cenným zdrojem informací o sokolských, legionářských i obecně historických věcech, které měly být zapomenuty. Časopis má vysokou úroveň a oceňujeme také spolupráci s odborníky z dalších institucí. *Vzdělavatelské listy* jsou vítanou pomůckou pro všechny činovníky a hlavně vzdělavatele, podkladem pro naši vlastní vzdělavatelskou i obecně sokolskou činnost i připomínkou tradičních hodnot, myšlenek a ideálů, které tvoří vlastní duchovní jádro naší organizace. Je dobré připomínat, na jakých základech Sokol stojí, abychom dál uchovávali jeho identitu a to, proč byl vždy tolik ceněn.

Ještě jednou velký dík sestře Pehlové a všem, kdo se na časopise *Vzdělavatelské listy* podílejí.

Přejeme časopisu i jeho tvůrcům mnoho zdarů také do dalších let.

Za Sokolskou župu Budečskou

Miroslav David
starosta

Mgr. Alena Kottová
vzdělavatelka

V Kladně 7.května 2019